

Zbigniew Dudkiewicz, Krystian Zołyński

Wkład ortopedów wojskowych w rozwój Ortopedii Polskiej¹

Początki polskiej ortopedii mają ścisły związek z ortopedią wojskową głównie za sprawą gen. bryg. prof. dr med. Ireneusza Wierzejewskiego (Ryc. 1 i 2), założyciela i pierwszego Prezesa Polskiego Towarzystwa Ortopedycznego i Traumatologicznego, którego pierwszy Zjazd odbył się, jak powszechnie wiadomo, z inicjatywy Profesora w dniu 17 listopada 1928 r. w Poznaniu [1,2]. Na tym inauguracyjnym Zjeździe powzięto także decyzję o powołaniu do życia kwartalnika naukowego „Chirurgia Narządów Ruchu i Ortopedia Polska” [3]. Funkcję współredaktora powierzono dożywotnio gen. prof. I. Wierzejewskiemu (drugim współredaktorem był doc. dr med. Adolf Wojciechowski z Warszawy).

Z uwagi na rolę jaką ten znakomity lekarz, naukowiec i żołnierz odegrał w historii naszej specjalności, chcielibyśmy poświęcić jego osobie nieco więcej uwa-

gi, akcentując szczególnie wątki związane z jego życiorysem wojskowym. W okresie poprzedzającym wybuch I Wojny Światowej świeżo upieczony absolwent Uniwersytetu w Gryfii oraz doktorant Wydziału Lekarskiego w Lipsku, rozpoczął rekrutację lekarzy Polaków na rzecz ruchu niepodległościowego [4]. Pracę tę przerwało powołanie do armii niemieckiej. Zmobilizowany, pełnił obowiązki naczelnego ortopedy V Korpusu (którego naczelnym chirurgiem był płk. prof. Antoni Jurasz, późniejszy organizator i Dziekan Polskiego Wydziału Lekarskiego w Edynburgu w latach II Wojny Światowej), a następnie komendanta dla rannych z obrażeniami kończyn i głowy. Dzięki Jego umiejętnościom fachowym i organizacyjnym, setki żołnierzy (w tym wielu Polaków) uniknęło kalectwa. Szczególne uznanie przyniosło profesorowi leczenie obrażeń postrzałowych nerwów obwodowych

Ryc. 1. Gen. bryg. prof. dr med. Ireneusz Wierzejewski

Ryc. 2. Gen. bryg. prof. dr med. Ireneusz Wierzejewski – obraz z gabinetu prof. Wiktora Degi

¹ Autorzy dziękują kolegom z Warszawy, Wrocławia, Krakowa, Lublina i Gdańska za przesłane zarysy historii ich klinik i oddziałów urazowo-ortopedycznych”.

oraz stawów. W listopadzie 1918 r. wraca do Poznania i staje niemal natychmiast na czele tajnej organizacji wojskowo-lekarskiej związanej z POW [5]. Tuż przed wybuchem powstania w Wielkopolsce na czele niewielkiej grupy żołnierzy zdobywa niemiecką wojskową składnicę sanitarno-medyczną w Poznaniu. Dla potrzeb Wojsk Wielkopolskich pozyskał Profesor ok. 200 lekarzy i farmaceutów, Polaków pełniących służbę w armii niemieckiej. Dzięki temu w bardzo krótkim czasie już w okresie walk powstańczych stworzono doskonale działającą na wszystkich szczeblach służbę zdrowia dla 90-tysięcznej Armii Wielkopolskiej. Doceniając i nagradzając poniesiony przez prof. Wierzejewskiego wysiłek, Naczelna Rada Ludowa powołała Go w styczniu 1919 r. na stanowisko szefa Wydziału Sanitarnego i jednocześnie Naczelnego Lekarza Powstania. W dniu 8 maja tego samego roku mianowany został do stopnia generała – podporucznika [5]. Z jego inicjatywy w ogniu toczących się walk opracowano instrukcję o zasadach działania lekarskiego, sposobach zwalczania chorób zakaźnych, systemach transportu rannych i chorych do punktów opatrunkowych i szpitali polowych [1,4,5].

Do zabezpieczenia medycznego działań bojowych Wydział Sanitarny utworzył setki punktów opatrunkowych i 40 szpitali polowych. Objęły one opieką ponad 11 tysięcy rannych i chorych żołnierzy. Należy podkreślić i uznać za olbrzymi sukces, że z wymienionej liczby zmarło tylko 0,6%, co w ówczesnych warunkach i przy ówczesnym rozwoju medycyny było swego rodzaju ewenementem, potwierdziło jednocześnie, że znakomita organizacja w połączeniu z wysoką fachowością personelu medycznego gwarantuje odpowiednie zabezpieczenie działań bojowych wojsk. Po zakończeniu powstania gen. Wierzejewski nadal pełni służbę wojskową, tym razem w wojnie polsko-bolszewickiej, w czasie której jeszcze raz potwierdził wysokie walory żołnierza i chirurga ortopedy. Po ustaniu działań wojennych w roku 1922 rozstaje się z mundurem aby poświęcić się pracy naukowo-dydaktycznej i lekarsko-społecznej. Doświadczenia Profesora wyniesione z lat 1914-1921 skłoniły go do wysunięcia propozycji utworzenia katedr ortopedii w uczelniach medycznych. Argumentował to w następujący sposób: „że moje żądanie było słuszne potwierdziła wojna. Wobec zupełnego braku wiedzy z ortopedii lekarze nie mogli prowadzić odpowiedniego leczenia, a skutki ponosić musi państwo płacąc ogromne sumy dla inwalidów. Koszty te byłyby bezwarunkowo mniejsze, gdyby lekarze znali najkardynalniejsze zasady ortopedii” [4].

Za zasługi poniesione w walce o wolną Polskę gen. bryg Ireneusz Wierzejewski został odznaczony m.in. „Krzyżem Niepodległości”. Zmarł niespodzie-

wanie w dniu 8 marca 1930 r. Pochowany na Cmentarzu Zasłużonych w Poznaniu [5].

Kolejnym znamienitym ortopedą mającym za sobą służbę wojskową był prof. dr med. Wiktor Dega urodzony 7 grudnia 1896 r. w Poznaniu. Od 1913 r. członek podziemnego ruchu skautowskiego i Tajnej Organizacji Niepodległościowej (TON). Z chwilą wybuchu I Wojny Światowej wcielony do armii pruskiej. Pełni w niej służbę do roku 1918. W maju tego roku w czasie urlopowania z wojska zdaje maturę w Koblencji i zapisuje się na Wydział Lekarski Uniwersytetu w Berlinie. Jednak na wieść o przygotowaniach do powstania w Wielkopolsce dociera do Poznania i wraz z członkami TON tworzy grupę ochronny Ignacego Paderewskiego [6]. W pierwszym dniu powstania (27. XII. 1918 r.) prof. Dega jest wśród tych, którzy zdobywają magazyny wojskowe przy ulicy Artyleryjskiej. W dniach od 5 do 6 stycznia bierze udział w zwycięskim boju o lotnisko w Ławicy (walki te ze strony służby zdrowia zabezpiecza m.in. prof. Wierzejewski, co ilustruje Ryc. 3). Wkrótce awansuje do stopnia plutonowego, a w kwietniu 1919 r. do stopnia sierżanta. W końcu maja zostaje podporucznikiem i dowódcą 7. kompanii 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich (w Wojsku Polskim 68 pułk piechoty). Zakończenie walk pozwala wreszcie rozpocząć w dniu 17 stycznia 1920 roku upragnione studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego, a po uruchomieniu na Uniwersytecie w Poznaniu Wydziału Lekarskiego i studiów klinicznych, przenosi się do rodzinnego miasta [6]. Po ukończeniu studiów, pod kierunkiem prof. Wierzejewskiego zdobywa ostrogę ortopedy, broni rozprawę doktorską (1924 r.), a następnie uzyskuje habilitację (1934 r.). W 1937 r. obejmuje ordynaturę oddziału ortopedycznego w nowym wielospecjalistycznym szpitalu w Bydgoszczy [6]. Profesor organizuje ten oddział od podstaw, stale go rozbudowuje i unowocześnia. Z Jego też inicjatywy powstają przyszpitalne warsztaty ortopedyczne. Okres przedwojenny to także liczne zagraniczne wyjazdy i staże naukowe w wielu renomowanych ośrodkach ortopedycznych (Lyon, Paryż, Bolonia, Ferrara, Sztokholm), w których Profesor poznaje znakomych ówczesnych ortopedów, ich dorobek naukowy i techniki operacyjne oraz nowoczesne zasady rehabilitacji [6]. Jednocześnie sam wygłasza referaty, których tematyką są głównie badania nad przyczynami wrodzonego zwichnięcia w stawie biodrowym. W 1933 r. na wniosek profesorów Puttiego i Nove-Josseranda zostaje przyjęty do SICOT.

W 1939 r. kapitan prof. Dega ponownie wkłada mundur i wraz z Armią „Poznań” przemierza jej szlak bojowy. Bierze m.in. udział w krwawej bitwie nad Bzurą, gdzie jako dowódca 83 zespołu chirurgiczne-

Ryc. 3. Ilustracja prezentująca udział profesorów W. Dega i J. Wierzejewskiego w boju o lotnisko w Ławicy

go pracuje w szpitalu polowym rozwiniętym w Dobrzelinie koło Żychlina. Ranny w podudzie, dalej udziela pomocy licznie napływającym z pola walki żołnierzom. Po zajęciu szpitala przez oddziały niemieckie, prof. Dega trafia do niewoli pozostając nadal z rannymi, niezdolnymi do ewakuacji, żołnierzami [1,6]. W listopadzie 1939 r. wraz z personelem i rannymi zostaje przetransportowany do Łowicza, skąd po rozwiązaniu w dniu 1 IV 1940 r. szpitala wyjeżdża do Warszawy. Podejmuje pracę w oddziale chirurgicznym szpitala im. Karola i Marii, przyjmując jednocześnie pacjentów w lecznicy przy ulicy Emili Plater. W okresie okupacji los styka prof. Degę z innym znakomitym polskim lekarzem prof. Ludwikiem Hirszfeldem, udzielając pomocy ortopedycznej jego żonie, która doznała w czasie ucieczki z getta złamania szyjki kości ramiennej [6]. Z chwilą wybuchu Powstania Warszawskiego kapitan prof. Dega wraz z innymi lekarzami organizuje punkt opatrunkowy przy ulicy Lwowskiej [1,6]. Operuje w niezwykle trudnych warunkach, po kilkanaście godzin dziennie, przez cały okres toczących się walk. Po upadku Powstania ewakuuje się wraz z personelem szpitala im. Karola i Marii do Włodzimierzowa pod Piotrkowem, gdzie

pracuje w sanatorium przeciwgruźliczym aż do wyzwolenia. W dniu 5 XII 1945 r. obejmuje kierownictwo Kliniki Ortopedycznej w Poznaniu, którą kieruje do września 1967 roku, tj. do czasu przejścia na emeryturę [6]. Pozostaje jednak nadal czynnym lekarzem, prowadzi badania naukowe, udziela fachowych porad i konsultacji, jest aktywnym członkiem Towarzystwa Walki z Kalectwem i jednocześnie do 1977 r. jego Prezesem. Profesor Dega zawsze z wielkim sentymentem odnosił się do żołnierskiej części swojego życia, był dumny z munduru, który traktował z szacunkiem i sympatią. Wielu ortopedów wojskowych, jak choćby gen. prof. Władysław Barcikowski, w latach 1958-1963 zastępca, a później kierownik Katedry Ortopedii Wojskowej Akademii Medycznej, a w latach 1967 do 1973 Szef Służby Zdrowia Wojska Polskiego, czy płk dr. Michał Przychodzki, ordynator Oddziału Ortopedycznego 111 Szpitala Wojskowego w Poznaniu, było uczniami Profesora. Wielkim wyróżnieniem i zaszczytem dla środowiska ortopedów wojskowych był udział prof. Degi w I Konferencji Naukowo-Szkoleniowej w 1984 r w Kiekrzu, zorganizowanej przez kolegów z oddziału ortopedycznego 111 Szpitala Wojskowego w Poznaniu (Ryc. 4). Kiedy w dniu

Ryc. 4. Spotkanie prof. Wiktora Degi z uczestnikami I Konferencji Naukowo-Szkoleniowej Ortopedów W.P. – Kiekrz k/Poznań (1984)

16 II 1995 roku zakończył swoje długie i pracowite życie, został 27 II pochowany z honorami wojskowymi i zachowaniem pełnego ceremoniału wojskowego w kwaterze Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu Junikowskim w Poznaniu.

Także kolejny z członków założycieli PTOiTr, znakomity polski ortopeda prof. dr med. Adam Gruca ma piękną kartę żołnierską. W czasie I Wojny Światowej służył w jednostkach medycznych c. k. armii austro-węgierskiej na froncie włoskim (Ryc. 5 i 6). W latach 1918-1919 bierze udział w walkach o Lwów (Ryc. 7), a następnie w roku 1920 i 1921 w szeregach 6 Pułku Ułanów Kaniowskich walczy w kampanii polsko-bolszewickiej. Wojnę kończy w stopniu kapitana Wojska Polskiego (Ryc. 8).

Podobnie jak prof. Dega, we wrześniu 1939 r. ponownie wkłada mundur i pracuje w utworzonym w budynkach Politechniki Lwowskiej szpitalu polowym [1]. Po zakończeniu działań bojowych pozostał we Lwowie kierując Kliniką Ortopedyczną i Chirurgii Dzieci. Bierze udział, będąc członkiem AK, w tajnym nauczaniu medycyny [1].

Z lekarzy wojskowych, którzy odegrali znaczącą rolę w ortopedii polskiej przed II Wojną Światową, wymienić należy również ppłk dr med. M. Latkowskiego, którego dostrzec możemy na zdjęciu prezentującym członków założycieli PTOiTr oraz płk. dr med. Tadeusza Sokołowskiego, którego działalność

Ryc. 5. Prof. A.Gruca (pierwszy od dołu) z kolegami na froncie włoskim. I Wojna Światowa 1915 r.

Ryc. 6. Prof. A.Gruca (pierwszy z lewej w dolnym rzędzie) na fotografii pamiątkowej, rok 1917

Ryc. 7. Por. A.Gruca w mundurze polskim z okresu walk o Lwów (1918-1919)

na polu naszej specjalności przeniosła się także na okres wojny i późniejszy. Urodzony w 1887 r., studia lekarskie na Wydziale Lekarskim UJ ukończył w roku 1912. Dyplom doktora medycyny uzyskuje jeszcze przed rozpoczęciem działań bojowych. Niemal całą I Wojnę Światową spędził walcząc w szeregach I Brygady Legionów (do 1917 r.). Od sierpnia 1917 r. do stycznia 1919 r. jako członek POW prowadzi działalność konspiracyjną i lekarską w Łodzi, ale już w maju 1919 r. ponownie zostaje przeniesiony do oddziałów liniowych, w których pozostaje do marca 1921 r. [7]. Po zakończeniu działań wojennych pełni nadal w czynną służbę wojskową i do 1923 r. kieruje pracą oddziału chirurgicznego VIII Szpitala Okręgowego w Toruniu. W roku 1931 został wydany w Toruniu podręcznik dr Sokołowskiego pt. „Chirurgia wojenna”, który był trzecią tego typu pozycją w literaturze polskiej po podręcznikach Hermana i Rydygiera. W oparciu o własne doświadczenia wyniesione z I Wojny Światowej oraz z zabezpieczenia medycznego działań bojowych w latach 1918-1920 daje przegląd nowoczesnego postępowania z rannymi o profilu chirurgicznym. Dokonał również tłumaczenia na język polski i wydał własnym kosztem podręcznik prof. Böhlera pt. „Technika leczenia zła-

Ryc. 8. Kpt. A. Gruca w mundurze oficera W.P. – rok 1920

mań”. W latach 1930-1933 jest ordynatorem pierwszego w Polsce Ośrodka Specjalistycznego Chirurgii Urazowej zorganizowanego w Toruniu dla Pomorskiej Ubezpieczalni Społecznej [7]. Przeniesiony do Warszawy, tworzy płk Sokołowski 120-lóżkowy Instytut Chirurgii Urazowej przy ul. 6 Sierpnia, wykładając jednocześnie zagadnienia traumatologii w Szkole Podchorążych Sanitarnych [8]. Jest niezwykle czynnym i pracowitym lekarzem, o czym świadczy m.in. fakt pełnienia funkcji nie tylko dyrektora i kierownika naukowego ww. Instytutu, ale również jest współzałożycielem i redaktorem czasopisma „Chirurg Polski” [1]. Bierze udział w kampanii wrześniowej 1939 r., a następnie przedostaje się do Francji i wstępuje do tworzącego się tam Wojska Polskiego. Jest już tak doświadczonym i uznanym ortopedą, że w roku 1940 powierzono mu ordynaturę w Centre de Chirurgie Osseuse [1,7]. Po odbyciu kampanii francuskiej na froncie w Lotaryngii przedostaje się do Anglii, będąc wraz z płk prof. Antonim Juraszem i innymi samodzielnie pracownikami nauki (m. in. profesorami: J. Feglerem, W. Koskowskim, L. Laknerem, T. Rogalskim, J. Rostowskim, B. Nowakowskim, M. Kostowieckim, A. Fidlerem i W. Tomaszewskim) organizatorem Polskiego Wydziału Lekarskiego przy Uniwersytecie w Edynburgu. Ta unikalna w świecie medycznym placówka funkcjonowała wraz ze szpitalem klinicznym im. Ignacego Paderewskiego (ordynatorem oddziału ortopedycznego był por. dr med. Wilhelm Laxa) od 22 III 1941 aż do roku 1949 [9,10, 11,12].

Płk dr. med. Sokołowski prowadził oczywiście zajęcia dla studentów z zakresu chirurgii urazowej. Brał udział nie tylko w dydaktyce, ale również w pracy naukowej, wygłaszając w czasie zjazdu lekarzy polskich i czechosłowackich w dniu 12 września 1941 roku referat pt. „O jednolitą metodę leczenia zwykłych i otwartych złamań kości udowych”. Opublikował także w piśmiennictwie angielskim pracę pt. „O leczeniu ran” [12]. A w roku 1944 w Jerozolimie zostają wydane staraniem doktora prace pt. „Zasady leczenia ran wojennych” oraz „Zasady leczenia złamań”. W roku 1943 w związku z dużym zapotrzebowaniem na lekarzy został oddelegowany do II Korpusu Wojska Polskiego gen. Andersa, pełniąc w czasie kampanii włoskiej funkcję kierownika oddziału chirurgicznego w szpitalu nr 6.

Szpital rozwinięto w Casamassima na tydzień przed bitwą o Monte Cassino. Od początku bitwy do lipca 1944 roku zaopatrzone w nim 1450 rannych żołnierzy II Korpusu. Wielu z nich udało się uratować dzięki olbrzymiej wiedzy, doświadczeniu i zdolnościom manualnym dr Sokołowskiego, który wspominając ten okres dwadzieścia lat później zwracał uwagę na fakt dużej skuteczności małych dawek (do

kilkudziesięciu jednostek) penicyliny, stosowanej zarówno w leczeniu obrażeń wojennych kończyn jak i klatki piersiowej. Na uwagę zasługuje także 107 przypadków zoperowanych przez dr Sokołowskiego uszkodzeń postrzałowych nerwów obwodowych, poprzez neuroлизę lub pierwotne wczesne zeszytanie nerwu. Wymieniona procedura wywołała duże zainteresowanie chirurgów angielskich, którzy nie stosowali takiego postępowania a rannych z obrażeniami nerwów obwodowych odsyłali do Anglii. Dobre efekty takiego leczenia były powodem zorganizowania przez chirurgów angielskich specjalistycznego oddziału w Neapolu dla własnych rannych. Po zakończeniu bitwy w okresie doleczania rannych dr Sokołowski udzielał pomocy i operował także miejscową ludność cywilną, szczególnie dzieci i młodzież z niedowładami po poliomyelitis. Zapewne ta działalność była powodem przyznania mu honorowego obywatelstwa Włoch.

W tym miejscu należy przypomnieć nazwisko innego polskiego ortopedy, mianowicie por. dr med. Franciszka Hipa (Lwów), który po ewakuacji oddziałów WP ze Związku Radzieckiego do Iranu i Palestyny, w miejscowości Rehovot organizuje Szpital Wojenny nr 1 [1].

Jeszcze przed przemieszczeniem się II Korpusu do Italii dr. Sokołowski drukuje wiele prac w powstałym w 1943 roku czasopiśmie „Lekarz Polski na Wschodzie”, wydawanym w Tel Awiwie [1]. W maju 1945 roku tuż po zakończeniu działań wojennych organizuje zjazd lekarzy polskich w Bolonii [7]. Do kraju wraca w 1948 roku i obejmuje I Katedrę i Klinikę Chirurgii w Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie [7]. Jest organizatorem ortopedii na Pomorzu Zachodnim, jednym z twórców Polskiej szkoły traumatologicznej, autorem 3. monografii: „Elementy dynamiczne kończyn człowieka”, „Zasady leczenia urazów i złamań kończyn”, „Operacje w leczeniu złamań urazowych kończyn” i 40 prac naukowych z chirurgii urazowej i chirurgii wojennej [9]. Przechodzi na emeryturę w 1959 r. Uczniami płk prof. Tadeusza Sokołowskiego byli m.in. profesorowie Jan Kortas i Józef Koszarski. Swoje niezwykle bogate i pracowite życie kończy w roku 1965 [7].

II Wojna Światowa zahamowała rozwój polskiej ortopedii. W czasie jej trwania z niedużej grupy lekarzy tej specjalności ubyło około 40% członków, m.in. założyciele PTOiTr profesorowie: Raszeja, Kalina i Levitoux. Jednocześnie stan zdrowotny ludności był katastrofalny. Olbrzymia liczba kalek, znaczna liczba chorych na gruźlicę (w tym kostno-stawową), z zaniedbanymi wadami wrodzonymi i innymi chorobami o profilu ortopedycznym spowodowały pilną potrzebę zmobilizowania do pracy organizacyjnej i leczniczej ocalałych ortopedów [13]. W pierwszej

kolejności powstają ośrodki ortopedii cywilnej w szpitalach i tworzących się Wydziałach Lekarskich Uniwersytetów. Pierwszy po II Wojnie Światowej oddział, a właściwie Ośrodek Chirurgii Urazowej podległy wojskowej służbie zdrowia, powstał w roku 1950 w Szpitalu Wojskowym w Łodzi z inicjatywy płk doc. Karola Szaniewicza [14]. W skład zespołu, obok wymienionego, weszli ponadto: kpt dr med. B. Wróblewski (zastępca ordynatora) oraz mjr lek med. Z. Turski, por. lek. med. B. Pietrow, por. lek. med. W. Ogielski i por. lek. med. W. Ziętkiewicz. W roku 1951 powyższy zespół uzupełnili porucznicy lekarze: W. Wołkowicz, S. Pietrzyk, J. Skorobogaty i A. Bielecki [14]. Rok później na bazie Ośrodka powołano, w ramach AM w Łodzi, Klinikę Chirurgii Polowej, którą do roku 1954 kierował również płk K. Szaniewicz. W latach 1955-1958 kierownikiem Ośrodka i Kliniki był mjr dr med. Bohdan Wróblewski. W roku 1958 powstaje Wojskowa Akademia Medyczna. Z dwóch wyżej wymienionych instytucji powołano do życia III Klinikę Chirurgiczną z Katedrą Chirurgii Polowej WAM [14]. Kierownictwo powierzono ppłk prof. nadzw. B. Wróblewskiemu. Od 1974 roku, po utworzeniu w WAM Instytutów, Klinika i Katedra zmieniają nazwę na Klinikę Chirurgii Urazowej, Polowej i Ortopedii. Rok później, po przejściu prof. Wróblewskiego na emeryturę, kierownictwo kliniki obejmuje płk prof. dr hab. n. med. Bronisław Kozłowski, który kieruje nią do roku 1981 [14]. Od 13 kwietnia 1981 roku do rozwiązania WAM w dniu 30 września 2002 r. kierownictwo sprawuje płk prof. Krystian Żołyński. W roku 1996 utworzono przy Klinice Zakład Chirurgii Polowej, którego kierownictwo powierzono płk prof. nadzw. dr hab. n. med. Zbigniewowi Dudkiewiczowi [14]. Zakład ten istniał również do chwili rozwiązania WAM. Od 1 października 2002 roku po połączeniu się WAM i AM w Łodzi, Klinika pod nazwą Klinika Ortopedii z Zakładem Rehabilitacji Pourazowej weszła w skład Uniwersytetu Medycznego. Przez 53-letni okres istnienia kliniki pracowało w niej 65 lekarzy (w tym 5 cywilnych), 6 z nich uzyskało tytuły samodzielnych pracowników nauki, 48 doktora nauk medycznych, wszyscy specjalistów z zakresu chirurgii urazowo-ortopedycznej. Samodzielni pracownicy nauki byli opiekunami 3 habilitacji i promotorami 110 rozpraw doktorskich w tym 65 doktoraty osób spoza kliniki a specjalizację z zakresu chirurgii urazowo-ortopedycznej uzyskało 88 lekarzy. Zespół lekarski kliniki opublikował 796 prac w czasopiśmie krajowych i 84 w zagranicznych, wygłosił 571 referatów na zjazdach i kongresach, w tym 53 poza granicami kraju. Był też autorem 8 monografii oraz 11 rozdziałów w podręcznikach medycznych. Od 1991 roku w klinice wydawany jest „Kwartalnik

Ortopedyczny”. Redaktorem naczelnym od chwili jego powstania jest profesor K. Żołyński. Przez cały okres istnienia w klinice hospitalizowano i leczono 53753 chorych. Zespół kliniki wykonał w tym czasie 33600 zabiegów dużych i średnich oraz 249 tys. zabiegów małych na salach opatrunkowych. Założył ponad 150 tys. opatrunków gipsowych. Czterech lekarzy wywodzących się z kliniki objęło ordynatury w szpitalach wojskowych, a 9 w szpitalach cywilnych. Jeden został powołany na stanowisko dyrektora Ośrodka Onkologicznego (dr med. T. Nagański), a kolejny pełnił obowiązki kierownika ambulatorium chirurgicznego w łódzkiej Wojewódzkiej Stacji Pogotowia Ratunkowego (dr J. Czas). Działalność naukowa zespołu kliniki skupiała się na następujących zagadnieniach:

- patogeneza wstrząsu urazowego (leczenie w warunkach współczesnego pola walki),
- złamania otwarte i postrzałowe (sposoby leczenia, powikłania),
- złamania miednicy z uszkodzeniem cewki moczowej,
- zwichnięcia ze złamaniem panewki stawu biodrowego,
- uszkodzenia wielomiejscowe i wielonarządowe,
- złamania kręgosłupa z uszkodzeniem rdzenia kręgowego jako problem chirurgiczny i rehabilitacyjno-społeczny,
- urazy sportowe w służbie wojskowej,
- oparzenia termiczne, chemiczne i popromienne – profilaktyka i leczenie,
- operacyjne leczenie złamań szyjki kości udowej oraz złamań okołokrętarzowych z uwzględnieniem zabiegów rekonstrukcyjnych,
- złamania śródstawowe, wyniki leczenia zachowawczego i operacyjnego,
- metody leczenia powikłań po złamaniach (zrost opóźniony, stawy rzekome, pozapalne ubytki kości),
- leczenie pourazowych i pooperacyjnych ubytków skóry,
- leczenie operacyjne nawykowych zwichnięć stawu barkowego,
- leczenie operacyjne złamań Monteggia,
- leczenie operacyjne paluchów koślawych,
- choroba Dupuytrena,
- wady postawy u dzieci, młodzieży i poborowych,
- wady statyczne stóp u dzieci, młodzieży i osób pracujących,
- sposoby usprawniania i protezowania po amputacjach,
- obrażenia petardowe ręki,
- „ostre” złożone obrażenia ręki,
- zabiegi rekonstrukcyjne w obrębie ręki,
- zachowawcze i operacyjne leczenie złamań kości ramiennej,

- pourazowe i krwiopochodne zapalenia kości,
- profilaktyka zakażeń bakteryjnych w obrębie układu narządu ruchu (antybiotykoterapia i immunoterapia),
- nieamputacyjne leczenie pierwotnie złośliwych nowotworów kości,
- alloplastyki stawów biodrowego i kolanowego,
- realloplastyki stawów,
- leczenie powikłań bakteryjnych po alloplastykach stawów,
- artroskopia diagnostyczna i lecznicza stawu kolanowego z plastyką więzadła krzyżowego przedniego i przeszczepianiem chrząstki,
- czynnościowe leczenie złamań śródstawowych i wieloodłamowych trzonów kości długich,
- profilaktyka przeciwzakrzepowa w obrażeniach i dużych zabiegach ortopedycznych narządu ruchu.

Wiele z ww. tematów zostało wykorzystanych do opracowania jednolitej doktryny wojskowo-medycznej. Zespół kliniki ma swój udział w opracowaniu następujących tematów:

- jednolitej doktryny w postępowaniu ze złamaniami postrzałowymi na etapach ewakuacji medycznej,
- jednolitej doktryny w leczeniu oparzeń na współczesnym polu walki,
- jednolitej doktryny dotyczącej organizacji pierwszej pomocy medycznej i pomocy kwalifikowanej rannym o profilu chirurgicznym,
- organizacji szpitala dla rannych w kończynie i duże stawy,
- wytycznych do organizacji i zakresu pracy punktów medycznych i szpitali w ramach OTK.

Wielu pracowników kliniki było członkami i brało udział w pracach Towarzystw Naukowych:

- Prezydium Rady Naukowej Wojskowej Służby Zdrowia (Rada MON ds. Medycyny i Farmacji) – prof. prof.: B. Wróblewski, B. Kozłowski, K. Żołyński.
- Komisja Patogenezy Wstrząsu PAN – prof. B. Wróblewski.
- Komisja Patofizjologii Klinicznej PAN – prof. B. Wróblewski,
- Komisja Patofizjologii Urazu – prof. K. Żołyński.
- Polski Rejest Guzów Kości – prof. nadzw. Z. Dudkiewicz, dr. med. K. Morawski,
- Sekcja Reumoortopedii PTOiTr – prof. K. Żołyński (Wiceprezes przez 1 kadencję)
- Sekcja Chirurgii Wojskowej PTCH – prof. nadzw. Z. Dudkiewicz,
- Sekcji Zakażeń PTCH – prof. nadzw. Z. Dudkiewicz,
- Sekcja Onkologii Ortopedycznej PTOiTr – prof. nadzw. Z. Dudkiewicz.
- Sekcja Osteosyntezy PTOiTr – dr n. med. S. Goc,

- Sekcja Chirurgii Ręki PTOiTr – dr n. med. A. Majewski
- SICOT – dr. n. med. P. T. Paradowski,
- PTOiTr – wszyscy lekarze kliniki.

Ponadto profesorowie: Wróblewski, Żołyński, Dudkiewicz i dr n. med. A. Szmigiel pełnili funkcje prezesa Oddziału Łódzkiego PTOiTr, profesor Dudkiewicz i dr n. med. A. Szmigiel również wiceprezesów Oddziału Łódzkiego PTOiTr. Profesor K. Żołyński był wiceprezesem Zarządu Głównego PTOiTr, a prof. Z. Dudkiewicz i dr n. med. A. Szmigiel byli członkami Zarządu Głównego naszego Towarzystwa. Klinika od momentu powstania prowadziła zajęcia ze studentami V i VI roku studiów WAM z zakresu chirurgii urazowo-ortopedycznej i chirurgii polowej. Od 1999 roku prowadzi również zajęcia dydaktyczne ze studentami III i IV roku Wydziału Fizjoterapii studiów dziennych, wieczorowych i zaocznych z ortopedii i traumatologii narządu ruchu oraz z fizjoterapii klinicznej w dysfunkcjach narządu ruchu.

W Katedrze realizowane są studia doktoranckie oraz staże podyplomowe dla absolwentów uczelni medycznych. Ponadto kierownicy klinik i adiunkci prowadzą prace licencjackie i magisterskie studentów Wydziału Fizjoterapii UM, staże cząstkowe do specjalizacji z ortopedii i traumatologii narządu ruchu oraz rehabilitacji medycznej. Ponadto organizowano kursy doskonalące dla lekarzy w ramach szkolenia podyplomowego z zakresu: diagnostyki i leczenia zapaleń kości, wprowadzający – z zakresu chirurgii urazowej i ortopedii, diagnostyki i leczenia złamań otwartych i postrzałowych układu narządu ruchu.

Od X 2008 r. – dr hab. n. med. Zbigniew Dudkiewicz – prof. nadzw. UM objął stanowisko Dziekana Wydziału Fizjoterapii UM. Od roku 2009, po połączeniu z Wydziałem Wojskowo-Lekarskim, pełnił funkcję Prodziekana – Kierownika Oddziału Fizjoterapii WW-L. W bieżącej kadencji Rada Wydziału W-L powierzyła mu pełnienie obowiązków Prodziekana ds. Kształcenia Wojskowego.

1 października 2002 roku rozpoczął działalność Uniwersytet Medyczny w Łodzi, który powstał z połączenia łódzkiej Akademii Medycznej i WAM. W ramach nowej uczelni utworzono Katedrę Ortopedii UM w Łodzi, której kierownictwo powierzono prof. dr hab. n. med. Krystianowi Żołyńskiemu.

Rok później Katedra ta otrzymała miano I Katedry Ortopedii i Traumatologii z Zakładem Rehabilitacji Pourazowej. Kierownikiem II Katedry zlokalizowanej przy ul. Drewnowskiej został prof. dr hab. n. med. M. Synder wcześniej kierownik Kliniki Ortopedycznej Akademii Medycznej. W skład Katedry Ortopedii a następnie I Katedry Ortopedii weszła:

1. Klinika Ortopedii i Traumatologii z Oddziałem Rehabilitacji Pourazowej, której kierownikiem od początku jest prof. dr hab. n. med. Krystian Żołyński.
2. Oddział Kliniczny Chirurgii Ręki, w roku 2011 przekształcony w Klinikę Chirurgii Ręki, której kierownictwo pełni dr hab. n. med. Zbigniew Dudkiewicz – prof. nadzw. UM
3. Oddział Kliniczny Artroskopii, Chirurgii Małoinwazyjnej i Traumatologii Sportowej, od roku 2012 przekształcony w klinikę. Jej kierownictwo powierzono prof. dr hab. n. med. Jarosławowi Fabisiowi.

Skład Katedry uzupełnia Oddział Kliniczny Balneologii i Medycyny Fizykalnej zlokalizowany przy 21 Wojskowym Szpitalu Uzdrowiskowo-Rehabilitacyjnym, w którym odbywają zajęcia studenci fizjoterapii. Kierownikiem oddziału jest dr n. med. Bernard Solecki, absolwent WAM i jej doktorant. W przychodni przyszpitalnej działa również Gabinet Ortopedyczny prowadzony przez dr. dr.: Mieczysława Nikła i Przemysława Łaganowskiego.

Klinika Chirurgii Ręki obejmuje swym działaniem obszar Łodzi i województwa łódzkiego. W swojej działalności specjalistycznej, dydaktycznej i naukowej jest ściśle związana z Katedrą Ortopedii Traumatologii i Rehabilitacji Pourazowej UM w Łodzi. Klinika zajmuje się wysokospecjalistycznym leczeniem chorób i skutków obrażeń ręki oraz zabezpiecza w trybie całodobowym wszystkie jej ostre obrażenia. Oddział Kliniczny Artroskopii, Chirurgii Małoinwazyjnej i Traumatologii Sportowej (od 2012r. Klinika) powstał w 2004 roku i był odpowiedzią na zapotrzebowanie w tym zakresie środowiska sportowego naszego regionu. Specjalizuje się w zabiegach rekonstrukcji urazów tkanek miękkich u sportowców. Prowadzi również badania ukierunkowane na doskonalenie technik operacyjnych celem uzyskania najlepszego wyniku oraz nad możliwościami przeszczepu łąkotki (porównanie przeszczepów homogennych i alogenych. Wykonuje również aloplastyki stawów ramiennego i kolanowego. Jest również regionalnym, referencyjnym ośrodkiem leczącym złożone urazy barku.

Następnym oddziałem o profilu traumatologicznym był powstały w 1955 roku w Szpitalu Wojskowym we Wrocławiu Oddział Chirurgii Urazowej, który został wyodrębniony z Oddziału Chirurgicznego. Ale wcześniej w 1947 r. w oddziale tym wykonano pierwsze zespolenie złamania kości udowej przy użyciu gwoźdźnia Kuntschera, a pod koniec 1948 r. zastosowano śruby i przeszczepy kostne do zespalandia złamań. Organizatorem i pierwszym ordynatorem był płk dr med. Michał Holak, żołnierz AK (pseudonim „Bonifacy”), chirurg o ogromnym doświadczeniu zdobytym w czasie wojny. Doktor Holak pełnił swoje

obowiązki przez ponad 20 lat. W 1979 r. Oddział Chirurgii Urazowej i Ortopedii podzielony został na dwa oddziały: Chirurgii Urazowej liczący 60 łóżek i Ortopedii – 40 łóżek. Ordynatorem pierwszego został płk dr n. med. Zbigniew Biliński, a drugiego płk dr n. med. Zbigniew Dobrowolski.

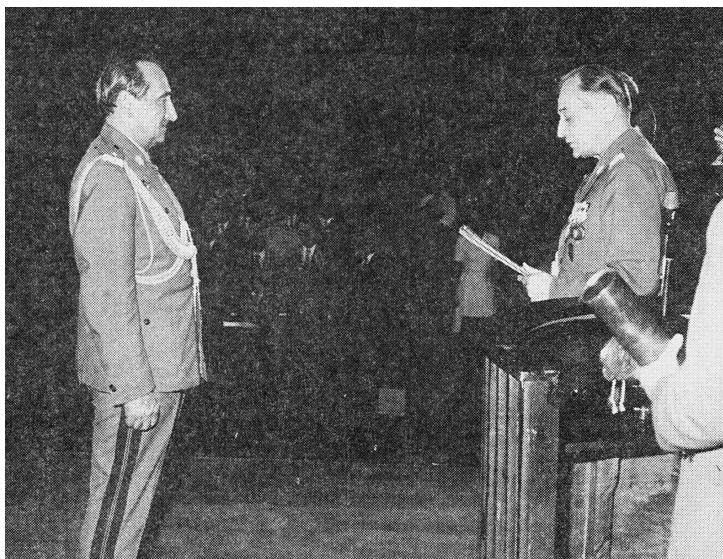
W 1982 r. 4 Wojskowy Szpital Okręgowy uzyskał status Szpitala Klinicznego. W związku z tym utworzono również Klinikę Chirurgii Urazowej i Ortopedii. W jej skład weszły Oddziały Chirurgii Urazowej, Ortopedii, Neurochirurgii, Chirurgii Twarzowo-Szczękowej i Rehabilitacji. Pierwszym Kierownikiem Kliniki w latach 1982- 85 został płk doc. dr hab. n. med. Waclaw Ogielski. Kolejnymi Kierownikami Kliniki byli: płk dr n. med. Zbigniew Biliński (1985- 1991), płk dr hab. n. med. Włodzimierz Jarmundowicz (1991-2000), płk dr n. med. Bogusław Ławicki (2000- 2001) i płk dr n. med. Wojciech Wodzisławski (od 2001). Ordynatorami Klinicznego Oddziału Chirurgii Urazowej byli kolejno: płk lek. med. Józef Witowski, płk dr n. med. Wojciech Wodzisławski, ppłk dr n. med. Andrzej Puźniak i obecnie ppłk dr n. med. Leszek Lewczyk. Ordynatorami Klinicznego Oddziału Ortopedii byli płk dr n. med. Bogusław Ławicki i obecnie ppłk dr n. med. Józef Ruta.

Aktualnie Klinika Ortopedii i Traumatologii Narządu Ruchu liczy 44 łóżka. Zatrudnionych jest 11 lekarzy: płk dr n. med. Wojciech Wodzisławski, ppłk dr n. med. Józef Ruta, ppłk dr n. med. Leszek Lewczyk, ppłk dr n. med. Robert Zdziarski, ppłk lek. med. Wojciech Sznajder, mjr lek. med. Mariusz Góra, mjr lek. med. Tomasz Góral dr n. med. Jacek Chlebiński, dr n. med. Marcin Szymański, lek. med. Grzegorz Pakuła, lek. med. Jarosław Sidoruk, lek. med. Tomasz Jarowicz. Rehabilitację prowadzi 3 osobowy zespół magistrów fizjoterapii pod kierownictwem mgr Danuty Cegły.

Rocznie w Klinice leczonych jest około 1700 osób. Na trzech salach operacyjnych wykonywanych jest ok. 2000 zabiegów.

Klinika włączona jest do systemu Ratownictwa Medycznego, tak więc pacjenci z urazami narządu ruchu stanowią blisko 50% leczonych. W leczeniu stosowane są wszystkie aktualnie dostępne metody osteosyntezy: gwoździe śródszpikowe blokowane, płyty kątowo stabilne, stabilizatory zewnętrzne i inne. Dzięki wyposażeniu w dwa tory wizyjne coraz więcej zabiegów wykonywanych jest technikami krytymi.

Kolejną grupę leczonych w klinice stanowią pacjenci z zaawansowanymi zmianami zwyrodnieniowymi stawów. Rocznie zespół kliniki wykonuje około 250 endoprotezoplastyk stawów biodrowego, kolanowego i barkowego. Wykonywane są również zabiegi rewizyjne po endoprotezach stawów.

Ryc. 10. Nadanie gen.prof. Marianowi Garlickiemu tytułu Doctora Honoris Causa WAM

Pracownicy kliniki prowadzą również działalność dydaktyczną i naukową. Dzięki przyznaniu 9 miejsc akredytacyjnych i może szkolić lekarzy na specjalistów w dziedzinie ortopedii. Pierwszeństwo mają lekarze wojskowi, ale szkoleni są również lekarze cywilni. Badania naukowe prowadzone w klinice były podstawą do obrony jednej pracy habilitacyjnej (W. Ogielski) oraz 17 rozpraw doktorskich. Zespół kliniki opublikował 70 artykułów w czasopiśmie krajowych i zagranicznych. Bierze czynny udział w Konferencjach i Zjazdach Naukowych w kraju i zagranicą. Był trzykrotnie organizatorem Konferencji Naukowo-Szkoleniowych Ortopedów Wojska Polskiego. Aktualnie klinika dysponuje 50 łóżkami, dwoma salami operacyjnymi i salą artroskopową. Od 1975 roku w klinice wykonywane są alloplastyki stawu biodrowego, a od 1992 r. także stawu kolanowego. W roku 1991 zespół kliniki rozszerzył zakres zabiegów diagnostyczno-leczniczych o artroskopię stawu kolanowego z wykonywaniem endoskopowej plastyki więzadła krzyżowego przedniego. Klinika pełni całodobowe „ostre” dyżury dla służb mundurowych oraz udziela pomocy poszkodowanym, dostarczanym do szpitala transportem lotniczym z rejonu Dolnego Śląska. Wielu lekarzy brało udział w pokojowych misjach ONZ w Egipcie, Syrii i Libanie. Przez cały okres istnienia zespół kliniki uczestniczył w wielu zjazdach krajowych i zagranicznych. Prace kliniki prezentowane były m.in. na zjeździe SICOT w Londynie (1985 r.), Frankfurcie n. Menem (1989 r.), Zurychu (nagroda za pracę w sesji plakatowej – 1990 r.), Kolonii (nagroda za pracę w sesji plakatowej – 1991 r.) oraz w Monachium, Budapeszcie, Ostrawie, Barcelonie, Sydney, Brukseli i Rodos. Jednocześnie wielu pracowników

kliniki miało możliwość odbycia szkoleń i staży naukowych w ośrodkach zagranicznych doskonaląc swoje umiejętności zawodowe.

Powstanie Wojskowego Ośrodka Ortopedycznego w Warszawie związane jest z osobami profesorów: Mariana Garlickiego (Ryc. 10), Stefana Malawskiego (Ryc. 11) i Władysława Barcikowskiego. Gen. bryg.

Ryc. 11. Por. dr n. med. Stefan Malawski – rok 1949, Warszawa I W.S.O.

prof. dr med. Marian Garlicki jest absolwentem Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie i uczniem profesora Adama Grucy, jednocześnie jest również absolwentem szkoły Podchorążych Sanitarnych (rocznik 1935) [16]. Jako podporucznik WP bierze udział w Kampanii Wrześniowej, a następnie był członkiem ruchu oporu w szeregach Armii Krajowej, pełniąc obowiązki zastępcy Szefa Służby Zdrowia Okręgu Lwowskiego [1,16]. W 1944 roku, po opuszczeniu wraz z rodziną Lwowa, został wcielony do LWP i jako lekarz chirurg I Armii przeszedł z nią szlak bojowy aż do zakończenia działań bojowych w maju 1945 roku. Po zakończeniu wojny otrzymuje zadanie zorganizowania oddziału chirurgicznego w powstającym wielospecjalistycznym szpitalu MON w Warszawie [16]. W lutym 1946 roku zdemobilizowany, podejmuje pracę w Instytucie Traumatologii w Szpitalu Dzieciątka Jezus u prof. Grucy. Dalsza droga zawodowa profesora, to odpowiedzialne stanowiska konsultanta województwa śląskiego w dziedzinie traumatologii, kierownika Kliniki Urazowo-Ortopedycznej Śląskiej AM (Bytom). W roku 1953 zostaje powierzona prof. Garlickiemu godność Rektora tejże uczelni, którą pełni do roku 1957 [16]. W tymże roku wraca do Warszawy i ponownie wkłada mundur żołnierza WP. Zostaje wyznaczony na stanowisko Naczelnego Chirurga WP. W międzyczasie, tj. w roku 1957, zostaje wyodrębniony z oddziału chirurgicznego szpitala MON samodzielny Oddział Chirurgii Urazowej, a jego pierwszym ordynatorem zostaje ówczesny mjr doc. dr med. Stefan Malawski, późniejszy profesor i wieloletni kierownik Kliniki Ortopedycznej w CMKP w Otwocku, a także Prezes PTOiTr [17]. Profesor Malawski, żołnierz AK, studia lekarskie odbywa m.in. w Kole Medycyny Wojskowej zorganizowanym w 1944 r. przy Wydziale Lekarskim UMCS w Lublinie. W grudniu 1958 roku stanowisko ordynatora Oddziału Chirurgii Urazowej przejął płk doc. dr med. Władysław Barcikowski, późniejszy profesor i Szef Służby Zdrowia MON, jak wspomniano wcześniej uczeń profesora Degi [17]. Jednocześnie w tym samym roku, na bazie II Oddziału Chirurgicznego II Centralnego Szpitala Klinicznego WAM w Warszawie, przy ulicy Koszykowej 78 powstała Klinika Ortopedii. Jej twórcą i wieloletnim kierownikiem był gen. prof. Marian Garlicki [17]. Funkcję tę dzielił wraz z funkcją Rektora powstałej w 1958 roku Wojskowej Akademii Medycznej w Łodzi [13, 17]. Pod jego kierownictwem stworzono pododdział ortopedii dziecięcej i chirurgii plastycznej, zorganizowano specjalistyczną przychodnię ortopedyczną i preluksacyjną nawiązując ścisłą współpracę z kliniką położniczą [17]. Założono także kliniczną bibliotekę naukową. Prowadzona pod kierun-

kiem generała Garlickiego klinika stała się jednym z wiodących ośrodków ortopedycznych w kraju. W 1966 roku profesor odchodzi z wojska i obejmuje kierownictwo Kliniki AM w Warszawie od przechodzącego na emeryturę prof. Adama Grucy [16]. Wrazem uznania dla zaangażowania gen. Garlickiego w rozwój naszej specjalności było powierzenie mu stanowiska Krajowego Konsultanta ds. Traumatologii, prezesury ZG PTOiTr. Honorując całokształt zawodowych dokonań Profesora, Zarząd Główny PTOiTr przyznał Mu w 1998 r. w 70-lecie istnienia, tytuł Honorowego Dożywotniego Prezesa Towarzystwa. Od roku 1966 do marca 1973 r. kierownikiem kliniki był płk prof. dr med. Jerzy Szulc [17]. W kwietniu 1973 roku kierownictwo kliniki obejmuje prof. Donat Tylman (Ryc. 12). W roku 1976 został utworzony Instytut Chirurgii Urazowej, Ortopedii i Neurochirurgii CKP WAM w Warszawie [17]. W skład Instytutu wchodziły:

- Klinika Ortopedyczna – kierownik prof. dr hab. n. med. Donat Tylman,
- Klinika Chirurgii Urazowej, prowadzona przez płk dr med. Jana Gliszczyńskiego,
- Kliniczny Oddział Ortopedii Dziecięcej, ordynowany przez płk dr med. Stanisława Fijałkowskiego,
- Klinika Neurochirurgii, kierowana przez jej założyciela prof. dr hab. n. med. Stanisława Rudnickiego [17].

Ryc. 12. Profesor dr hab. n. med. Donat Tylman

Ryc. 13. Uczestnicy V Konferencji Ortopedów W.P. Olsztyn – Waplewo, maj 1988 r.

Instytut w takiej strukturze stał się centralnym ośrodkiem szkoleniowym ortopedów wojskowych i niezwykle czynną placówką naukową. W dalszych latach następowały zmiany w kierownictwie ww. placówek i tak ordynaturę Kliniki Chirurgii Urazowej objął płk prof. dr hab. n. med. Andrzej Kalewski, a po nim płk prof. dr hab. n. med. Wojciech Marczyński, jednocześnie kierownik Klinicznego Oddziału Ortopedii Dziecięcej i obecny Konsultant do spraw chirurgii urazowo-ortopedycznej WP. Kierownikiem Kliniki Ortopedycznej jest płk prof. nadzw. dr hab. n. med. Krzysztof Kwiatkowski, a szefostwo Kliniki Neurochirurgicznej po prof. Rudnickim objął płk prof. dr hab. n. med. Jan Krzysztof Podgórski [17]. Niezwykle istotną placówką w ramach Instytutu jest Pracownia Rehabilitacji, której wieloletnim kierownikiem jest prof. dr hab. n. med. Wiesław Siwek. Obecnie kliniki o profilu urazowo-ortopedycznym dysponują łącznie 123 łózkami. Zespoły klinik prowadzą punkty konsultacyjne dla chorych leczonych w instytucie oraz chorych kierowanych z wojskowych i cywilnych ośrodków leczniczych. Głównymi kierunkami badań naukowych były i są następujące problemy:

- gruźlica kostno-stawowa,
- badania nad biologią zrostu kostnego,
- chirurgiczne leczenie owrzodzeń goleni oraz oparzeń,
- obrażenia wielomiejscowe narządu ruchu i obrażenia wielonarządowe,

- taktyka postępowania ortopedycznego w leczeniu mnogich obrażeń narządu ruchu,
- leczenie czynnościowe złamań śródstawowych, zwłknięć i wieloodłamowych powikłanych złamań trzonów kości udowej,
- badania nad przebudową i kliniczną przydatnością allogenicznymi przeszczepów kostnych zamrożonych i radiacyjnie wyjałowionych,
- badania i prace nad zewnętrznymi stabilizatorami kośćca,
- operacyjne leczenie niestabilnych i powikłanych złamań kręgosłupa piersiowo-lędźwiowego,
- badania doświadczalne oraz leczenie zachowawcze i operacyjne niestabilności stawu kolanowego,
- leczenie wczesno-dziecięcych bocznych skrzywień kręgosłupa, z zastosowaniem „rozsuwnej rozwórki chirurgicznej – typu RRC-2”.
- egalizacja i korekcja osi kończyn dolnych,
- osteotomie geometryczne kości udowej i piszczelowej u dzieci,
- leczenie operacyjne złamań szyjki kości udowej,
- badania doświadczalne oraz leczenie złamań przeciążeniowych szyjki kości udowej,
- badania nad etiopatogenezą i leczenie operacyjne kręgozmyków,
- artroskopia diagnostyczna i lecznicza stawów kolanowego i barkowego,
- badania nad zastosowaniem różnych typów endoprotez stawu biodrowego i kolanowego,

- doskonalenie metod profilaktyki, diagnostyki i leczenia urazów narządu ruchu,
- analiza zakażeń tkanki kostnej i ocena wyników leczenia z zastosowaniem antybiotyków [17].

Ponadto zespoły Instytutu prowadzą badania mechaniczne nad aparaturą pomiarową we współpracy z Wojskową Akademią Techniczną i Politechniką Warszawską.

Wybitne osiągnięcia i dokonania zespołu były w znacznej części możliwe dzięki niezwykłym zaletom charakteru oraz olbrzymiej wiedzy fachowej kierowników tej placówki. Obecnie chcielibyśmy przedstawić sylwetkę jednego z czołowych ortopedów polskich XX wieku – profesora Donata Tylmana. Wyjątkowy szacunek jakim otaczali go zawsze ortopedzi wojskowi wynikał zarówno z niekwestionowanych zalet ducha oraz niezwykle bogatej wiedzy ortopedycznej i ogólnej. Wybitne osiągnięcia w pracy szkoleniowej i klinicznej, nieprzeciętny talent chirurgiczny oraz wysoki poziom prac naukowych sprawiły, że został On także jednym z czołowych ortopedów europejskich. Na okres kierowania przez profesorów Garlickiego i Tylmana ortopedią wojskową przypada też szczytowy okres jej rozwoju. To ich działalność sprawiła, że szeregi medycyny wojskowej mogły poszczycić się liczbą ponad 200 ortopedów [13,18]. Stanowili oni w latach 80 i 90. XX wieku około 10% czynnych lekarzy tej specjalności w Polsce. Zasługą profesora Tylmana jest powołanie kolejnych oddziałów urazowo-ortopedycznych w szpitalach wojskowych. W połowie lat 80-tych w każdym z nich istniał samodzielny oddział o wymienionym profilu. Do roku 2002 w 16 szpitalach wojskowych istniały 2 kliniki (Warszawa, Łódź), 3 oddziały kliniczne (Kraków, Wrocław, Bydgoszcz), i 11. samodzielnych oddziałów (Szczecin, Gdańsk, Elbląg, Ełk, Olsztyn, Lublin, Gliwice, Żary, Poznań, Wałcz i Przemyśl). Nie mniej istotną sprawą było stworzenie przez prof. Tylmana stabilnego systemu specjalistycznego szkolenia poddyplomowego przyszłych ortopedów wojskowych, co pozwoliło stworzyć wyłącznie siłami wojskowej służby zdrowia ww. placówki szpitalne, jak również skierować do jednostek bojowych na odpowiednie etaty lekarzy tej specjalności, tak w wojsku w dobie obecnej niezwykle potrzebnych [13,18]. Można bez przesady stwierdzić, że niemal wszyscy pracujący w WP ortopedzi uzyskali placet do swojej zawodowej działalności, dzięki i od profesora Tylmana [18].

O niezwykłym talencie dydaktycznym profesora może świadczyć również fakt, że był on opiekunem 6 habilitacji i promotorem 33 doktorantów. Sześciu uczniów profesora uzyskało tytuły naukowe, a 2 zajmuje stanowiska profesorów nadzwyczajnych. Wrazem olbrzymiej pracy badawczej prof. Tylmana by-

ło m.in. opracowanie i wdrożenie metody czynnościowego leczenia złamań śródstawowych, za którą w roku 1988 otrzymał Nagrodę Państwową I^o. Swoje doświadczenia opublikował w wielu znaczących w polskim środowisku ortopedycznym dziełach, jak: „Patomechanizm bocznych skrzywień kręgosłupa”, dwutomowym podręczniku „Traumatologia narządu ruchu” (współredakcja z prof. dr hab. n. med. Arturem Dziakiem), pierwszego tego typu w naszym kraju – nie licząc podręcznika prof. Garlickiego „Chirurgia urazowa” z 1969 roku – dzieła traktującego w sposób kompleksowy o obrażeniach różnych tkanek i układów. Ponadto Profesor opracował i uzupełnił III. tom „Chirurgii ortopedycznej” prof. Adama Grucy (1994), oraz był autorem rozdziału „Traumatologia narządu ruchu” w podręczniku pod redakcją prof. Łapińskiego „Chirurgia” – podręcznik dla studentów medycyny i 11 patentów. Był również członkiem korespondentem PAN, a także członkiem licznych jej komitetów (m. in. Patofizjologii Klinicznej i Terapii Doświadczalnej). Niezwykła osobowość i olbrzymia wiedza prof. Tylmana zostały uhonorowane licznymi nagrodami państwowymi i resortowymi oraz doktoratem Honoris Causa Nauk Technicznych [18].

Z inicjatywy prof. Tylmana, w 1984 roku w Kierku koło Poznania, Oddział Urazowo-Ortopedyczny 111 Wojskowego Szpitala Rejonowego pod kierownictwem płk dr n. med. Bogdana Ślebudy zorganizował I. Konferencję Naukowo-Szkoleniową Ortopedów WP [19]. Dotychczas odbyło się ich 29, a w roku 2013 Klinika Wojskowego Instytutu Medycznego będzie organizatorem jubileuszowej XXX Konferencji. Weszły one już na stałe do kalendarza imprez naukowych ortopedów wojskowych. Zyskały sobie również uznanie w środowisku ortopedów cywilnych, o czym świadczy coraz liczniejszy udział tych ostatnich w corocznych naszych spotkaniach. Profesor Donat Tylman przez 2 kadencje pełnił również funkcję Prezesa ZG PTOiTr (od 1976 do 1980 r.). Przy tej okazji przypomnieć należy, że tę zaszczytną i odpowiedzialną funkcję pełnili także gen. prof. I. Wierzejewski (1928-1929), gen. prof. M. Garlicki (1961-1970, a więc przez 4 kadencje). Prezesem naszego Towarzystwa był w okresie od 1998 do 2002 r. prof. dr. hab. n. med. Kazimierz Rapała, wieloletni bliski współpracownik prof. Tylmana z Kliniki Ortopedycznej CKP WAM. W obecnej kadencji, funkcję wiceprezesa pełni profesor W. Marczyński. Po odejściu ze służby wojskowej we wrześniu 2007r. prof. Marczyński objął kierownictwo Kliniki Ortopedii CMKP w Otwocku. Powierzono mu również funkcję zastępcy dyrektora Centrum ds. nauki i szkolenia. Obie te funkcje profesor pełni do chwili obecnej. W latach 2006-2010 przez dwie kadencje był Preze-

sem PTOiTr. W roku 2012 jako pierwszy polski ortopeda został Członkiem Rzeczywistym Akademii Nauk Ukrainy. Zaszczyc ten spotkał do tej pory tylko 25 osób z zagranicy.

Po przejściu w roku 2007 prof. Marczyńskiego do CMKP kierownictwo Kliniki Traumatologii i Ortopedii przejął płk prof. dr hab. n. med. Krzysztof Kwiatkowski. W tym samym roku objął on obowiązki Naczelnego Ortopedy WP (obecnie konsultant ds. ortopedii). Pieczęć nad częścią ortopedyczną Kliniki sprawuje od roku 2008 płk dr hab. n. med. prof. nadzw. J. Płomiński.

Środowisko nasze pod kierownictwem płk prof. K. Żołyńskiego zorganizowało jubileuszowy Zjazd PTOiTr z okazji jego 70-lecia (1998 r. w Łodzi), zaś poszczególne oddziały ortopedii wojskowej włączają się do organizacji zjazdów w regionie ich funkcjonowania. Samodzielnie zorganizowało również 31 wielotematycznych sympozjów. W latach 1951 i 1960 było współorganizatorem Dni Ortopedycznych w Łodzi.

Od 2001 r. w CSK WAM (obecnie CSK MON) działa 15-lóżkowy Oddział Zakazów Narządu Ruchu kierowany przez ppłk dr n. med. Mariusza Barańskiego.

W 1960 r. rozpoczął działalność Oddział Urazowo-Ortopedyczny w 5 Wojskowym Szpitalu Okręgowym w Krakowie. Pierwszym jego ordynatorem był płk dr med. Rainhold Kotucha, który kierował pracą oddziału do roku 1973. W roku 1974 na stanowisko ordynatora wyznaczony został płk dr n. med. Stanisław Frańczyk. Jego asystentami byli m.in. przyszli samodzielni pracownicy nauki w osobach dr hab. n. med. Bogusława Frańczuka oraz dr hab. n. med. Janusza Otfinowskiego. W latach 1981-1995 ordyna-

turę oddziału sprawował płk dr n. med. Stanisław Czorny, obecnie kierownik Oddziału Urazowo-Ortopedycznego w W. S. Z. w Tarnowie. Przez 2 kadencje pełnił On funkcję Prezesa Oddziału Krakowskiego PTOiTr, przenosząc miejsce jego posiedzeń na teren szpitala wojskowego. W roku 1986 oddział uzyskał status Oddziału Klinicznego. W czasie ordynatury dr med. Czornego struktura organizacyjna oddziału została powiększona o Pododdział Neurochirurgiczny, którego kierownikiem został płk dr n. med. Zdzisław Kawecki, co oczywiście znacznie rozszerzyło zakres udzielanej pomocy medycznej, także dla pacjentów przyjmowanych w ramach tzw. „ostrych dyżurów”, pełnionych przez zespół kliniki dla miasta Krakowa do wielu lat. Od roku 1995 do chwili obecnej, kierownikiem kliniki, która została jeszcze raz rozszerzona strukturalnie, tym razem o Oddział Rehabilitacji, jest płk dr n. med. Antoni Widawski. Zespół kliniki pod jego kierownictwem organizuje w roku 1998 XV Konferencję Naukowo-Szkoleniową Ortopedów WP, która odbyła się w Zakopanym. Dr Widawski w latach 2004-2006 pełnił funkcję prezesa Oddziału Małopolskiego PTOiTr. W omawianym okresie stopień dr hab. n. med. uzyskał ppłk dr Edward Golec na podstawie rozprawy pt. „Ocena odległej stabilizacji stawu skokowo-goleniowego po ostrych uszkodzeniach urazowych”, a 8 osób obroniło rozprawy doktorskie. Od roku 2004 Oddział Kliniczny uzyskuje status Kliniki Chirurgii Urazowej i Ortopedii z Oddziałami Neurochirurgii i Rehabilitacji (dwie ostatnie jednostki zostają wydzielone z Kliniki i obecnie stanowią odrębne jednostki organizacyjne). W 2004r. decyzją Ministra Obrony Narodo-

Ryc. 14. Uroczystość 90-lecia urodzin płk prof. Bohdana Wróblewskiego. Pierwszy z prawej płk prof. Wojciech Marczyński, w środku prof. Wróblewski, z lewej dr Stanisław Ferszt

wej 5 WSK w Krakowie otrzymał patrona – gen. bryg. prof. dr med. Mariana Garlickiego, znakomitego polskiego ortopedy, pierwszego rektora Wojskowej Akademii Medycznej (w latach 1958-1965).

Po odejściu w dniu 30.06.2005r. dr Widawskiego na emeryturę obowiązki kierownika kliniki przejął ppłk dr hab. n. med. Edward Golec, który pełni je do chwili obecnej. Nowy kierownik obok obowiązków związanych z prowadzeniem kliniki nawiązał wraz z zespołem współpracę z Wydziałem Nauk o Zdrowiu Collegium Medicum UJ, w którym do roku 2007 zajmował stanowisko kierownika Zakładu Fizjoterapii i jednocześnie dyrektora Instytutu Fizjoterapii. Od 2009 związał się z krakowską AWF, w której objął funkcję kierownika Zakładu Rehabilitacji w Ortopedii, uzyskując w drodze konkursu tytuł i stanowisko profesora nadzwyczajnego. Współpracuje także z Wydziałem Fizjoterapii Wyższej Szkoły Administracji w Bielsku-Białej. W roku 2010 zespół kliniki zorganizował w Szczyrku XXVII Konferencję Ortopedów WP połączoną z jubileuszem 50. lecia Kliniki. Był on okazją do podsumowania dorobku zawodowego, dydaktycznego i naukowego.

Klinika posiada 65 łóżek i zatrudnia łącznie 9 lekarzy (w tym 3 w poddziale Neurochirurgicznym i 2 w Oddziale Rehabilitacyjnym) oraz 1 doktora nauk WF. Zespół kliniki prowadzi także poradnię ortopedyczną, preluksacyjną i neurochirurgiczną. Do szczególnych zainteresowań naukowych Zespołu należały i należą następujące zagadnienia:

- leczenie i profilaktyka obrażeń narządu ruchu, w tym obrażeń postrzałowych,
- leczenie i profilaktyka obrażeń centralnego układu nerwowego,
- zastosowanie stabilizacji zewnętrznej w leczeniu obrażeń układu narządu ruchu (należy podkreślić, że płk dr n. med. Stanisław Czyrny, był konstruktorem aparatu CZ-1 i CZ-2, które były i są stosowane w leczeniu powikłanych i skomplikowanych obrażeń układu narządu ruchu),
- protezoplastyki stawów biodrowego i kolanowego,
- artroskopowa diagnostyka i leczenie obrażeń stawu kolanowego,
- realloplastyki stawu biodrowego,
- wiele uwagi poświęcono zagadnieniom autotransfuzji w zabiegach ortopedycznych.

W okresie swojego istnienia pracownicy kliniki opublikowali 192 prace w specjalistycznym piśmiennictwie polskim a 22 z czasopismach zagranicznych. Są też autorami 2 monografii. Czynnie uczestniczyli w wielu kongresach, zjazdach i sympozjach krajowych i zagranicznych wygłaszając 107 referatów. Prof. Golec jest promotorem 12 rozpraw doktorskich, w tym 6 zostało obronionych przez osoby nie będą-

cych pracownikami kliniki. Jest też inicjatorem uhonorowania osób najbardziej zasłużonych dla ortopedii wojskowej „Medalem Profesora Donata Tylmana”, wieloletniego Naczelnego Ortopedy Wojska Polskiego, który od br. będzie przyznawany przez kolegium składające się z konsultanta ds. chirurgii urazowo-ortopedycznej w WP oraz ordynatorów oddziałów ortopedycznych szpitali wojskowych. W roku 2013 to zaszczytne wyróżnienie otrzymają: płk w stanie spoczynku prof. dr med. Bogdan Wróblewski, najstarszy obecnie ortopeda polski oraz profesorowie Andrzej Kalewski i Krystian Żołyński.

Od początku roku 2003 następowały w Ortopedii Wojskowej zmiany organizacyjne i kadrowe związane z przekształceniami szpitali wojskowych i z przechodzeniem kolegów lekarzy z czynnej służby wojskowej do rezerwy. Niektórzy z nich objęli funkcje i stanowiska kierownicze w cywilnej służbie zdrowia. I tak w roku 2006 na XXXVI Zjeździe PTOiTr Walne Zebranie Członków powierzyło funkcję Prezesa Zarządu Głównego płk prof. dr hab. n. med. Wojciechowi Marczyńskiemu, który z dniem 1 lutego 2008 roku po odejściu do rezerwy w drodze konkursu został kierownikiem Kliniki Ortopedycznej w CMKP w Otwocku (po przejściu na emeryturę jej dotychczasowego kierownika prof. dr hab. n. med. Kazimierza Rapały). W związku z powyższym faktem zaszły niezbędne zmiany w obsadzie stanowisk w Klinikach Wojskowego Instytutu Medycznego w Warszawie. Kierownikiem Kliniki Traumatologii z Oddziałem Zakażeń Narządu Ruchu został płk rez. prof. dr hab. n. med. Krzysztof Kwiatkowski, któremu powierzono również pełnienie funkcji konsultanta ds. ortopedii i traumatologii w WP. Kierownikiem Kliniki Ortopedycznej został płk dr hab. n. med. Janusz Płomiński.

W 5 Wojskowym Szpitalu Klinicznym w Krakowie po odejściu na emeryturę płk dr n. med. Antoniego Widawskiego obowiązki kierownika Kliniki objął płk dr hab. n. med. Edward Golec.

Zmiany personalne w obsadzie stanowisk kierowniczych w oddziałach urazowo-ortopedycznych w innych oddziałach wojskowych związane były niestety ze smutnym faktem śmierci jej dotychczasowych kierowników. W roku 2006 Ortopedia Wojskowa poniosła dotkliwą stratę, albowiem po długiej chorobie zmarł organizator i wieloletni kierownik Kliniki Urazowo-Ortopedycznej 10 Wojskowego Szpitala Klinicznego w Bydgoszczy płk dr n. med. Wiesław Romaniuk, znakomity ortopeda, lekarz-praktyk, wychowawca wielu pokoleń ortopedów wojskowych i cywilnych. Na pełniące obowiązki kierownika kliniki wyznaczony został płk dr Stanisław Tkaczyk. W 108 Szpitalu Wojskowym w Ełku po zmarłym

w 2005 roku ppłk dr Januszu Skrzeku obowiązki ordynatora przejął ppłk lek. Dariusz Klekotko. Natomiast w 106 Szpitalu Wojskowym w Gliwicach nowym kierownikiem Oddziału Urazowo-Ortopedycznego, po zmarłym w tym roku ppłk dr Medardzie Gertnerze, został mjr rez. dr Marek Gorczyński.

Ostatnie 6 lat to również, mimo wielu trudności, okres dalszego rozwoju naukowe kolegów ze środowiska wojskowego. Stopnie naukowe doktora habilitowanego nauk medycznych uzyskali doktorzy: Edward Golec z 5 WSzK z Krakowa i Janusz Płomiński z Wojskowego Instytutu Medycznego z Warszawy. W tym samym czasie 11 lekarzy ortopedów wojskowych obroniło dysertacje doktorskie.

Szczególną okazją do wymiany doświadczeń i prezentacji osiągnięć są nadal w naszym środowisku coroczne Konferencje Naukowo-Szkoleniowe Ortopedów WP organizowane przez poszczególne kliniki i oddziały pod patronatem konsultanta ds. ortopedii i traumatologii narządu ruchu WP i auspicjami PTOiTr. W roku 2003 jubileuszowa XX z kolei konferencja odbyła się w Jachrance koło Zegrza zorganizowana przez Kliniki Traumatologii i Ortopedii WIM. W roku 2004 konferencję zorganizował Oddział Urazowo-Ortopedyczny 108 Szpitala Wojskowego w Ełku, w 2005 roku spotkanie Ortopedów Wojskowych odbyło w Pieczyskach koło Bydgoszczy zorganizowane przez zespół Kliniki Chirurgii Urazowej i Ortopedii 10 WSzK, po raz ostatni pod kierownictwem płk dr n. med. Wiesława Romaniuka. Międzysdroje były miejscem XXXIII Konferencji WP. Gospodarzem jej był zespół Oddziału Urazowo-Ortopedycznego 109 Szpitala Wojskowego w Szczecinie kierowany przez płk dr n. med. Stanisława Dawcewicza. Przedostatnia konferencja w roku 2007 odbyła się w Juracie, tradycyjnie już zorganizowana przez Oddział Chirurgii Urazowej i Ortopedii 7 Szpitala Marynarki Wojennej w Gdańsku-Oliwie pod kierownictwem kmdr rez. dr n. med. Jerzego Gawlikowskiego, połączona z jubileuszem 40. lecia oddziału. Tegoroczne i ostatnie na razie XXIV spotkanie miało miejsce w Poznaniu zorganizowane przez zespół Oddziału Chirurgii Urazowej i Ortopedii 111 Wojskowego Szpitala w Poznaniu kierowany przez płk rez. dr Adama Cynę. Było ono, podobnie jak ubiegłoroczne, połączone z jubileuszem 40. lecia oddziału. W czasie konferencji oddano hołd profesorowi Donatowi Tylmanowi w 10. rocznicę jego śmierci.

W czasie wymienionych wyżej 6 konferencji koledzy ze środowiska wojskowego i cywilnego wygłosili ponad 200 referatów. Tematyka spotkań była różnorodna, obejmowała problemy interesujące zarówno środowisko wojskowe, jak i cywilne. Były to m.in. zagadnienia: diagnostyki, organizacji udzielania po-

mocy i leczenia obrażeń wojennych narządu ruchu we współczesnych konfliktach zbrojnych i zamachach terrorystycznych, leczenia zachowawczego i operacyjnego zmian zwyrodnieniowo-zniekształcających narządu ruchu, skostnień pozaszkieletowych i obrażeń kręgosłupa, mnogich obrażeń ciała, powikłań infekcyjnych układu kostno-stawowego. Wielu kolegów miało również sposobność pogłębienia swojej wiedzy teoretycznej i praktycznej na organizowanych w czasie konferencji warsztatach i kursach.

Początki Oddziału Chirurgii Urazowej i Ortopedii w 7 Szpitalu Marynarki Wojennej w Gdańsku Oliwie datuje się na rok 1966, kiedy to został wydzielony z istniejącego Oddziału Chirurgicznego. Inicjatorem i współtwórcą Oddziału był ówczesny Komendant Szpitala kmdr doc. dr med. Jan Burka, specjalista ortopedii i chirurgii urazowej, a ordynatorem został kmdr dr med. Witold Kulczyński, który pełnił tę funkcję do roku 1983.

Kmdr Kulczyński był absolwentem AM w Poznaniu w 1949, a do służby wojskowej został powołany w 1950 roku. Był specjalistą II stopnia dziedzinnie chirurgii ogólnej oraz II stopnia w dziedzinie ortopedii i chirurgii urazowej. Został zapamiętany jako wszechstronny i zdolny operator z olbrzymią wiedzą medyczną, a prywatnie jako człowiek o wysokiej kulturze osobistej budzący podziw i szacunek. Należy dodać, że kierowany przez niego Oddział powstał jako jeden z pierwszych w strukturach ówczesnych szpitali wojskowych. Głównym zadaniem było zaopatrywanie żołnierzy, ich rodzin oraz emerytów wojskowych, a szczególnie kadry Marynarki Wojennej.

W 1983 roku Ordynatorem Oddziału został kmdr dr n. med. Andrzej Beldziński, a jego zastępcą kmdr por. lek. Adam Szustkiewicz. Lekarze ci swoje duże doświadczenie kliniczne zdobywali między innymi w Klinice Ortopedii Akademii Medycznej w Gdańsku kierowanej ówczesnie przez prof. A. Sengera. Równolegle rozpoczyna w tym czasie swoje staże specjalistyczne wielu młodych lekarzy wojskowych z okolicznych jednostek wojskowych, stając się na przestrzeni kilku lat etatowymi pracownikami Oddziału. Są to np. lekarze: Michał Kapusta, Marek Kołodziejczak, Tadeusz Rocławski, Włodzimierz Żychliński, Piotr Drabarek.

Personel Oddziału dbał o dynamiczny rozwój zawodowy, starając się nadać za zdobycami ówczesnej ortopedii i chirurgii urazowej. Wprowadzono np. system Zespół do stabilizacji złamań kości długich, kierowano zainteresowania w stronę nowoczesnych materiałów kościostępczych (Oddział jako jeden z pierwszych na Pomorzu stosował przeszczepy kostne mrożone allogeniczne), czy endoprotezo-plastyki stawu biodrowego.

Lekarze – oficerowie w zakresie działalności służbowej prowadzili wielokrotnie działalność poza Szpitalem. Brali udział w rozwijaniu szpitali polowych oraz zabezpieczaniu ćwiczeń jednostek wojskowych Marynarki Wojennej. Służbę wojskową poza granicami kraju w Doraźnych Siłach Zbrojnych na Bliskim Wschodzie w ramach ONZ (UNEF) pełnił w 1977 roku kmdr Andrzej Beldziński, w 1989 w Syrii w ramach UNDOF pełnił służbę kmdr Jerzy Gawlikowski, a kmdr por. Tadeusz Rocławski w latach 1994-1995 pełnił służbę w UNPROFOR (była Jugosławia).

W 1995 roku kmdr Beldziński odszedł na emeryturę a jego miejsce zajął pełniący do dzisiaj funkcję Ordynatora Oddziału kmdr dr n. med. Jerzy Gawlikowski, który kontynuował wizję dalszego rozwoju Oddziału.

Na początku lat 90-tych ubiegłego wieku, po uzyskaniu tytułów specjalisty lekarze Michał Kapusta i Tadeusz Rocławski zwrócili swoje zainteresowania kliniczne w kierunku artroskopii stawu kolanowego szkoląc się w kraju jak i za granicą. Oddział został wyposażony w nowoczesny zestaw artroskopowy firmy Storz. Zajęto się diagnostyką i leczeniem schorzeń stawu kolanowego, głównie patologią łąkitek. W tym okresie do kadry Lekarskiej Oddziału dołączyli Marek Kołodziejczak i Włodzimierz Żychliński, natomiast odeszli Marian Kentner obejmując stanowisko Szefa Służby zdrowia Marynarki Wojennej oraz Tadeusz Rocławski, który został zastępcą Komendanta Szpitala. Należy dodać, że po przejściu do Komendy Szpitala dr Rocławski cały czas utrzymywał kontakt z Oddziałem, czego wyrazem była duża liczba wykonanych przez niego artroskopii stawów kolanowych oraz zabiegów wykonywanych na ostro w czasie dyżuru.

Kontynuując zainteresowanie endoprotezoplastyką stawu biodrowego wdrażano sukcesywnie nowe typy endoprotez całkowitych zarówno cementowych jak i bezcementowych. Głównym przedstawicielem tego kierunku był i jest do dziś Ordynator – dr n. med. Jerzy Gawlikowski. Jego bogate, wieloletnie doświadczenie kliniczne w tej dziedzinie, duża liczba wykonanych alloplastyk pierwotnych i realloplastyk oraz znaczna liczba odbytych szkoleń zagwarantowały dobrą jakość wykonywania ww. zabiegów w Oddziale. Do zabiegów rewizyjnych stawów biodrowych wykorzystywano niejednokrotnie różnego rodzaju materiały rekonstrukcyjne i kośćozastępcze, koszycki, belki kostne, rekonstrukcje dna panewki i trzonów kości udowej.

Nie sposób pominąć wykonywanego w Oddziale alternatywnego zaopatrywania uszkodzeń ścięgna Achillesa sposobem zamkniętym Ma i Griffitha. Dr

Michał Kapusta prowadził wieloletnie badania kliniczne ukazujące bardzo dobre wyniki leczenia. Należy dodać, że jest to metoda mało inwazyjna, maksymalnie skracająca czas leczenia i minimalizująca ryzyko powikłań.

W latach 1996, 2001 (okazji 30 i 35. lecia istnienia) Oddział był organizatorem Konferencji Szkoleniowych Ortopedów Wojska Polskiego. Ordynator Oddziału – dr n. med. Jerzy Gawlikowski pełnił także funkcję Przewodniczącego Sekcji Chorób Metabolicznych Tkanki Kostnej PTOiTr. Efektem tej pracy były coroczne Konferencje i Sympozja Sekcji w latach 2002-2008 w Juracie. Interdyscyplinarność tematyki zaowocowała współpracą i nawiązywaniem kontaktów z lekarzami innych specjalności: reumatologami, nefrologami, czy nawet internistami. W Oddziale leczeni byli chorzy z zaawansowanymi postaciami osteoporozy oraz innymi schorzeniami metabolicznymi – jak meloreostoza, mnogie wyrośla chrzęstno-kostne, czy skostnienia pozaszkieletowe.

W latach 2000-2012 praca Oddziału opiera się na kontynuacji poprzednich doświadczeń i dalszym rozwoju. Wprowadzono nowoczesne metody leczenia złamań trzonów kości długich jak gwoździowanie śródszpikowe, czy operowanie z wykorzystywaniem płyt o ograniczonym kontakcie. Skupiono się na nowoczesnej protezie stawu biodrowego, zwracając uwagę na jej modularność, stosowanie panewek polietylenowych III generacji, śródoperacyjny lavage oraz możliwość różnorodnej artykulacji. W najnowszej gałęzi operatywy ortopedycznej – artroskopii stawów zaczęto wykonywać zabiegi rekonstrukcji więzadła krzyżowego przedniego stawu kolanowego z wykorzystaniem hammstringów różnymi metodami: cross – pin oraz endobutton.

W tym okresie doszło do wielu zmian personalnych. W 2003 roku Szpital opuścił kmdr Rocławski obejmując funkcję dyrektora Szpitala w Starogardzie Gdańskim. Ze służby wojskowej odeszli dr Marek Kołodziejczak oraz dr Michał Kapusta pracujący w Oddziale w dalszym ciągu. Z Oddziału do Komendy Szpitala przeszedł kmdr ppor. Włodzimierz Żychliński. Komendantem został w 2004 roku również ortopeda – wychowanek Oddziału kmdr Piotr Drabarek. W tym okresie miał miejsce zakrojony na szeroką skalę gruntowny remont bloku operacyjnego dostosowujący go do obowiązujących standardów. Efektem tych zmian są klimatyzowane sale operacyjne, jednokierunkowe ciągi pieszce, przepływ laminarny powietrza oraz zaawansowana aparatura operacyjna. Po odejściu na emeryturę kmdr Drabarka w 2008 roku jego miejsce zajął kmdr Włodzimierz Żychliński.

Warto również wspomnieć o obecności w Oddziale lekarzy cywilnych. W ostatniej dekadzie pra-

cowali dr n. med. Marek Hołoweńko oraz lekarz Marek Szumera, wieloletni pracownik, który odszedł w 2003 roku. Smutnym akcentem była śmierć po długiej chorobie byłego Komendanta Szpitala, ortopedy kmdr lek. Ryszarda Zawadzkiego w 2010 roku. Kontynuatorem jego pracy jest jego syn – zastępca ordynatora, starszy asystent Oddziału Ortopedii kmdr ppor. Piotr Zawadzki. W chwili obecnej w Oddziale pracują jeszcze lekarze: starszy asystent kmdr ppor. Michał Gorczyca oraz rezydenci lek. Marek Chrzanowski i lek. Małgorzata Żygiewicz. Dodatkowo w ramach akredytowanych miejsc specjalizacyjnych odbywa swoje staże specjalizacyjne trzech lekarzy wojskowych.

W Oddziale na bazie własnych doświadczeń powstało ponad 100 opracowań w dziedzinach m.in. obejmujących: urazowość w Marynarce Wojennej, leczenie postrzałów narządu ruchu, nawykowe zwichnięcia stawu ramiennego, złamania kostek goleni czy choroby metaboliczne i złamania osteoporotyczne. W okresie istnienia Oddziału 30 lekarzy uzyskało specjalizację, 7 obroniło prace doktorskie, a 2 prowadzi kolejne prace badawcze.

Mimo reformy służby zdrowia, która zasadniczo zmieniła sposób i zakres finansowania usług medycznych, a co za tym idzie zrodziła nowe trudności organizacyjno – logistyczne Oddział nieustannie się rozwija w kierunku nowych technik operacyjnych m.in. allopastyki stawu kolanowego czy artroskopii barku.

Zmiany jakie nastąpiły w roku 1999 (reforma służby zdrowia, powstanie tzw. Kas Chorych a następnie NFZ) i następnych, związane z wprowadzeniem innego systemu opieki zdrowotnej, objęły również Wojskową Służbę Zdrowia. Wraz ze zmniejszeniem liczebności armii w naszym kraju spowodowały one rozwiązanie niektórych szpitali wojskowych, a z nimi także funkcjonujących w nich oddziałów ortopedycznych. Rozformowano i przekazano różnym instytucjom cywilnym obiekty szpitali w Poznaniu (ordynator oddziału ortopedycznego – płk dr A. Cyna), Elblągu (ordynator płk dr J. Hryniewicz), Przemyślu (ordynator płk dr J. Żmijewski) i Olsztynie (ordynator płk dr n. med. W. Dikunow, a następnie J. Szypuła).

Szpital Kliniczny WAM w Łodzi stał się Szpitalem Klinikum Uniwersytetu Medycznego, ale jednocześnie najważniejszą w kraju placówką, która objęła opieką weteranów walk o wolność Polski. Nosi obecnie nazwę Uniwersytecki Szpital Kliniczny im. WAM – Centralny Szpital Weteranów.

Szpital w Żarach, Wałczu, Gliwicach i Dęblinie pozostały pod jurysdykcją MON (jako organu założycielskiego), ale wszyscy pracujący w nich byli lekarze wojskowi zdjęli mundury.

W pozostałych szpitalach tj. w Warszawie (Wojskowy Instytut Medyczny), Szczecinie (109 Wojskowy Szpital Rejonowy), Gdańsku (7 Szpital Marynarki Wojennej), Ełku (108 Wojskowy Szpital Rejonowy, Lublinie (od 2012r. 1 Wojskowy Szpital Kliniczny), Krakowie (5 Wojskowy Szpital Kliniczny), Wrocławiu (4 Wojskowy Szpital Kliniczny) oraz Bydgoszczy (10 Wojskowy Szpital Kliniczny) pracują nadal lekarze w mundurach. Pomimo zaistniałych zmian koledzy, którzy odeszli z czynnej służby wojskowej nadal nie tracą więzi ze środowiskiem wojskowym, czynnie uczestnicząc w organizacji zarówno corocznych Konferencji Naukowo-Szkoleniowych Ortopedów WP, jak i innych spotkań naukowych ortopedów polskich.

Lublin to ważny ośrodek ortopedii polskiej. Miejsce pracy i działalności naukowo-dydaktycznej wielu znakomitych ortopedów w tym m. in profesorów Piątkowskiego, Kozaka, Modrzewskiego i Stawarza. W istniejącym od zakończenia wojny szpitalu wojskowym (od 1964 r. 1 Wojskowym Szpitalu Okręgowym a od 2012 r. 1 Wojskowym Szpitalu Klinikum) przez wiele lat funkcjonowała ortopedia akademicka. Oddział chirurgiczny tego szpitala był bazą do nauczania ortopedii studentów lubelskiej AM. Od 1964r. po przeniesieniu się kolegów cywilnych do własnego ośrodka pacjenci o profilu urazowo-ortopedycznym leczeni byli w II Oddziale Chirurgicznym, którego ordynatorem był mjr lek. Henryk Jabłoński. W dniu 23.12.1969 r. ww. oddział został przekształcony w 50. łóżkowy Oddział Urazowo-Ortopedyczny. W roku 1979 ordynator oddziału – lek. med. Jabłoński obronił rozprawę doktorską pt. „Etiologia i patomorfologia palców młoteczkowatych stóp”, promotorem której był prof. Stanisław Piątkowski. Od roku 1974 rozpoczęto w oddziale wykonywać zabiegi endoprotezoplastyki połowicznej stawu biodrowego przy użyciu protezy Austin-Moore’a, a od 1976r. również alloplastyki totalne, najpierw protezami Mc Kee-Ferrara, a następnie od roku 1979 protezami Wellera. Po odejściu w roku 1991 płk dr Jabłońskiego na emeryturę obowiązki kierownika oddziału przejął płk dr n. med. Jan Stachurski, który pełnił je do roku 1992. Kolejnymi ordynatorami byli w latach 1993-1996 ppłk dr n. med. Antoni Widawski, od roku 1996-2002 ppłk dr n. med. Mieczysław Bryk. Reforma opieki medycznej w naszym kraju pociągnęła za sobą konieczność dokonania zmian w funkcjonowaniu wojskowej służby zdrowia. W szpitalu lubelskim restrukturyzacja dokonana w 2001r. spowodowała zarówno zmniejszenie zatrudnienia w oddziale ortopedycznym jak i przekształcenie go w pododdział, który został włączony w strukturę Oddziału Chirurgii Ogólnej. Od roku 2004 ponownie

funkcjonuje jako odrębna jednostka pod nazwą Oddział Chirurgii Urazowej, Ortopedii i Neurochirurgii pod kierownictwem płk dr n. med. Zbigniewa Kędzierskiego. W roku 2012 obejmuje on ordynaturę nowo utworzonego Oddziału Rehabilitacji z pododdziałem Rehabilitacji Ogólnoustrojowej i Neurologicznej, a kierownictwo Oddziału Ortopedycznego obejmuje ppłk dr n. med. A. Bartoszczyk. W styczniu roku 2013 kolejnym ordynatorem oddziału zostaje ppłk lek. med. Piotr Szymański.

PIŚMIENNICTWO

1. Noszczyk W. (red.): Zarys dziejów Chirurgii Polskiej. Warszawa, PWN, 1989.
2. Lempicki A., Wierusz-Kozłowska M.: Początki Ortopedii Polskiej i powstanie Polskiego Towarzystwa Ortopedycznego i Traumatologicznego. Chir. Narz. Ruchu Ortop. Pol. 1998, 63, supl. 1, 1.
3. Łabaziewicz L., Nowakowski A.: 70 lat czasopisma „Chirurgii Narządów Ruchu i Ortopedii Polskiej”. Chir. Narz. Ruchu Ortop. Pol. 1989, 63, supl. 1, 10.
4. Lisowski W.: Generał Profesor Ireneusz Wierzejewski (1881-1930) Naczelnym Lekarzem Powstania Wielkopolskiego. Lek. Woj. 1987, 11 – 12, 749.
5. Lisowski W.: Lekarze Polscy w Powstaniu Wielkopolskim (1918-1919). Lek. Woj. 1987, 7-8, 489. Lisowski W.: Profesorowie i wykładowcy Polskiego Wydziału Lekarskiego w Edynburgu (1941-1949). Lek. Woj. 1989, 65, 3-4, 252.
6. Poradowski R.: Wiktor Dega – W kręgu mistrza. Wyd. Eduk. RES. POLONIA, Łódź 1996.
7. Bogusz J., Rudowski W. (red.): Sylwetki Chirurgów Polskich. Zakład Narodowy Ossolińskich, wyd. PAN, 1982.
8. Markowski W., Gąsiewski A., Chomiczki M.: Zarys struktury organizacyjnej oraz obsady osobowej stołecznych szpitali wojskowych w przededniu wybuchu II Wojny Światowej. Lek. Woj. 1994, 5 – 6, 330.
9. Lisowski W.: Profesorowie i wykładowcy Polskiego Wydziału Lekarskiego w Edynburgu (1941 – 1949) Lek. Woj. 1989, 65, 3-4, 252
10. Lisowski W.: Polski szpital im. Ignacego Paderewskiego w Edynburgu (1941-1947) Lek. Woj. 1989, 6, 478.
11. Lisowski W. Profesor dr. med. Antoni Jurasz (1882-1961) – twórca Polskiego Wydziału Lekarskiego w Edynburgu. Lek. Woj. 1989, 7 – 8, 523.
12. Polski Wydział Lekarski przy Uniwersytecie w Edynburgu. Wydała Rada Wydziałowa przy Uniwersytecie w Edynburgu. Edynburg, 1942.
13. Dudkiewicz Z., Dutkiewicz M.: Historia Polskiego Towarzystwa Ortopedycznego i Traumatologicznego. Chir. Narz. Ruchu Ortop. Pol. 1998, 63, supl. 1, 18.
14. Dudkiewicz Z., Rajczyk B. (red.): Szpital Kliniczny Wojskowej Akademii Medycznej w Łodzi 1937-1997. Intro Ligare, Łódź, 1997.
15. Wróblewski B. K.: Ocalić od zapomnienia. Kwart. Ortop. 1994, supl. 1.
16. Imieliński K. (red.): Profesor Marian Garlicki. Z medycyną od Lwowa do Warszawy. Pol. Akad. Med. Warszawa, 1996.
17. Kalewski A.: Rys historyczny Kliniki Ortopedycznej Szpitala MON w Warszawie. Lek. Woj. 1995, supl. 3, 62.
18. Kalewski A.: 40 letni dorobek naukowy, dydaktyczny i lekarski prof. dr. hab. n. med. Donata Tylmana. Materiały X Jubileuszowej Konferencji Naukowo-Szkoleniowej Ortopedów Wojska Polskiego, Zegrze 15-17 wrzesień 1983. Lek. Woj. 1994, supl. 2,3.
19. Kalewski A. (red.): Dwadzieścia Konferencji Naukowo-Szkoleniowych Ortopedów Wojska Polskiego 1984-2003. Tematy i programy. Warszawa – Jachranka 8-10 maj 2003.
20. Golec E. B. 50 lat Oddziału i Kliniki Chirurgii Urazowej i Ortopedii 5 Wojskowego Szpitala Klinicznego z Przychodnią SPZOZ w Krakowie. Kraków 2010.